

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

до проєкту Закону України

«Про засади державної політики національної пам'яті Українського народу»

1. Мета

Метою прийняття проєкту Закону України «Про засади державної політики національної пам'яті Українського народу» (далі – проєкт акта) є комплексне законодавче врегулювання питань формування та реалізації державної політики національної пам'яті Українського народу, визначення її основних принципів та завдань, повноважень та основних напрямів діяльності суб'єктів політики національної пам'яті.

2. Обґрунтування необхідності прийняття акта

У своїй збройній агресії проти України, яка розпочалась у лютому 2014 року, держава-агресор маніпулює інтерпретаціями історичних подій. Однією зі складових російської збройної агресії є прагнення позбавити українців їх історичної пам'яті та спотворити події історії Українського народу.

Росія задовго до вторгнення та тимчасової окупації частини території України здійснювала системну та потужну інформаційну й ідеологічну кампанію проти України. Вона спрямована на провокування розколу та ворожнечі в українському суспільстві, і передусім спирається на послідовне та систематичне фальшування і спотворення історії України, зокрема – викривлення національно-державних традицій.

Квазіісторичні дискурси використовуються путінською Росією для виправдання агресії проти України, а також у різних формах запроваджуються до історичних наративів. Вони генерують і поширюють негативні й деструктивні впливи на формування та побутування образів України у світі, зокрема – спотворюють позиціонування України в загальноєвропейському контексті, позаяк подають її як частину так званої загальноросійської спадщини. Неоімперська політика в інформаційній, медійній, культурній, науковій, освітній та інших гуманітарних сферах є важливою складовою агресивних потуг путінського режиму. Вона продукує очевидні ризики та реальні загрози для національної безпеки України, оскільки провокує розкол громадянського суспільства, дискредитує незалежність України та її євроінтеграційний курс.

Протидіючи російській агресії Україна, як ніколи до цього, потребує системної і скоординованої державної політики національної пам'яті, спрямованої на консолідацію суспільства довкола спільного розуміння минулого, протидію антиукраїнській пропаганді, запобігання виявам нетолерантності, екстремізму, ксенофобії, всіх різновидів тоталітаризму в майбутньому.

Попри те, що впродовж останніх років було прийнято низку законодавчих актів, які стосуються окремих аспектів сфери відновлення та збереження національної пам'яті Українського народу, багато нагальних питань дотепер залишаються неврегульованими. Зокрема, це стосується: формування понятійно-категоріального апарату у сфері відновлення та збереження національної пам'яті;

законодавчого врегулювання питань увічнення пам'яті та місць пам'яті Українського народу; чіткого визначення на рівні закону повноважень органів державної влади та інших суб'єктів політики національної пам'яті; забезпечення належної державної підтримки у сфері відновлення та збереження національної пам'яті; встановлення основних засад та принципів міжнародної співпраці у сфері відновлення та збереження національної пам'яті тощо. Проект акта спрямований на комплексне врегулювання цих та низки інших питань шляхом прийняття спеціального закону.

Проект акта розроблено Українським інститутом національної пам'яті відповідно до доручення Прем'єр-міністра України від 27 лютого 2023 р. № 4260/2/1-23 на виконання Плану організації підготовки проектів актів та виконання інших завдань, необхідних для забезпечення реалізації Плану законопроектної роботи Верховної Ради України на 2023 рік, затвердженого постановою Верховної Ради України від 7 лютого 2023 р. № 2910-IX.

3. Основні положення проекту акта

Проектом акта запропоновано:

ввести у правове поле низку нових термінів, зокрема, терміни «національна пам'ять», «історична антиукраїнська пропаганда», «злочини проти Українського народу» та «місце пам'яті Українського народу»;

визначити основні принципи, завдання та напрями політики національної пам'яті;

визначити основні форми увічнення пам'яті;

врегулювати питання збереження місць пам'яті;

визначити суб'єктів політики національної пам'яті та системно врегулювати їх повноваження;

визначити механізми фінансування політики національної пам'яті, принципи надання державної підтримки у сфері відновлення та збереження національної пам'яті;

встановити на законодавчому рівні основні засади та принципи міжнародної співпраці у сфері відновлення та збереження національної пам'яті тощо.

Запропоновано також внести зміни до низки законодавчих актів, спрямовані на їх приведення у відповідність із нормами цього акта та вдосконалення, осучаснення окремих положень. А саме, пропонується внести відповідні зміни до законів України «Про увічнення перемоги над нацизмом у Другій світовій війні 1939-1945 років», «Про охорону культурної спадщини», «Про присвоєння юридичним особам та об'єктам права власності імен (псевдонімів) фізичних осіб, ювілейних та святкових дат, назв і дат історичних подій», «Про поховання та похоронну справу», «Про національну безпеку України», «Про культуру», «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики», «Про Голодомор 1932-1933 років в Україні», «Про реабілітацію жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років».

Також шляхом внесення змін до Закону України «Про центральні органи виконавчої влади» пропонується більш чітко врегулювати правовий статус Українського інституту національної пам'яті як центрального органу виконавчої влади. Зокрема, пропонується встановити, що у разі якщо завданням центрального органу виконавчої влади є реалізація державної політики у сфері відновлення та збереження національної пам'яті, центральний орган виконавчої влади утворюється як Український інститут національної пам'яті.

Запропоновані зміни зумовлені тим, що наразі Український інститут національної пам'яті є центральним органом виконавчої влади, статус якого чітко не визначено. Так, його не можна віднести до жодної із категорій центральних органів виконавчої влади, визначених статтею 16 Закону України «Про центральні органи виконавчої влади» (служби, агентства, інспекції, комісії, бюро). Окремо варто зазначити, що на таку невизначеність статусу Українського інституту національної пам'яті звернула увагу Рахункова палата, що відображено у її звіті за результатами минулорічної перевірки Інституту https://rp.gov.ua/upload-files/Activity/Collegium/2023/22-3_2023/Zvit_22-3_2023.pdf, с. 15. Зокрема, у вищезазначеному звіті Рахункової палати окремо зазначено, що Закон України «Про центральні органи виконавчої влади» не передбачає створення такого центрального органу виконавчої влади, як Український інститут національної пам'яті, хоча в країнах Центральної та Східної Європи подібні інституції функціонують як державні інституції зі спеціальним статусом. Рахункова палата вказує на те, що оскільки норми Закону України «Про центральні органи виконавчої влади» не відповідають сьогоденню, Український інститут національної пам'яті за формальними ознаками не може бути центральним органом виконавчої влади, і що зазначене питання потребує відповідного нормативного врегулювання. Водночас запровадження нової категорії центральних органів виконавчої влади, а саме, інститутів, також вбачається недоцільним. Відтак з огляду на специфіку завдань та функцій Українського інституту національної пам'яті, найбільш оптимальним варіантом розв'язання зазначеної проблеми є закріплення на законодавчому рівні його власної назви.

Змінами до Закону України «Про Український культурний фонд» пропонується віднести до основних завдань Українського культурного фонду підтримку програм, проєктів і заходів у сфері національної пам'яті.

Змінами до Закону України «Про адміністративну процедуру» пропонується встановити, що праввідносини у сфері визнання осіб реабілітованими або потерпілими від репресій не підпадають під дію цього Закону. Ці зміни спрямовані на забезпечення сталої роботи Національної комісії з реабілітації.

Також Прикінцевими та перехідними положення проєкту акта передбачено встановлення процедури приведення написів та зображень на пам'ятниках, пам'ятних знаках, інших об'єктах місць пам'яті Другої світової війни 1939-1945 років у відповідність до вимог статті 4 Закону України «Про увічнення перемоги над нацизмом у Другій світовій війні 1939-1945 років».

4. Правові аспекти

У цій сфері правового регулювання діють:

Конституція України;

закони України «Про Кабінет Міністрів України», «Про центральні органи виконавчої влади», «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про місцеві державні адміністрації», «Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімії», «Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у ХХ столітті», «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки», «Про доступ до архівів репресивних органів комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років», «Про реабілітацію жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років», «Про Голодомор 1932-1933 років в Україні», «Про увічнення перемоги над нацизмом у Другій світовій війні 1939-1945 років», «Про заборону пропаганди російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії Російської Федерації як держави-терориста проти України, символіки воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну», «Про присвоєння юридичним особам та об'єктам права власності імен (псевдонімів) фізичних осіб, ювілейних та святкових дат, назв і дат історичних подій», «Про географічні назви», «Про охорону культурної спадщини», «Про Національний архівний фонд та архівні установи», «Про музеї та музейну справу», «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності», інші законодавчі акти України;

постанова Верховної Ради України «Про Заяву Верховної Ради України з нагоди 77-ї річниці перемоги над нацизмом та про неприпустимість присвоєння Російською Федерацією перемоги над нацизмом» від 3 травня 2022 року № 2235-ІХ;

акти Президента України, Кабінету Міністрів України, інші нормативно-правові акти України, видані на виконання Конституції та законів України, а також міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

5. Фінансово-економічне обґрунтування

Реалізація проекту акта потребуватиме додаткових видатків з Державного бюджету України. Детальні розрахунки можуть бути надані лише за результатами розроблення Державної стратегії національної пам'яті та Плану заходів з її реалізації.

6. Позиція заінтересованих сторін

Проект акта потребує погодження із центральними органами виконавчої влади, а саме: Міністерством культури та інформаційної політики України; Міністерством освіти і науки України; Міністерством у справах ветеранів України; Міністерством оборони України; Міністерством молоді та спорту України; Міністерством фінансів України; Міністерством економіки України; Міністерством цифрової трансформації України; Державною архівною службою України; Державним комітетом телебачення і радіомовлення України.

Проект акта потребує проведення правової експертизи Міністерством юстиції України.

Проект акта стосується прав та інтересів територіальних громад та потребує проведення консультацій із всеукраїнськими асоціаціями органів місцевого самоврядування.

Проект акта не стосується місцевого та регіонального розвитку, сфери наукової та науково-технічної діяльності, соціально-трудової сфери, прав осіб з інвалідністю.

Проект акта стосується сфери застосування української мови як державної і потребує погодження з Уповноваженим із захисту державної мови.

Проект Закону у встановленому порядку вносився для проведення електронних консультацій з громадськістю, які відбувались з 03 січня до 01 лютого 2024 року включно. Всього надійшло 23 пропозиції від 6 фізичних та юридичних осіб. Більшість наданих зауважень та пропозицій повністю або частково враховано при доопрацюванні проекту. За результатами доопрацювання проекту виникла потреба у проведенні повторних консультацій з громадськістю.

7. Оцінка відповідності

У проекті акта відсутні положення, що стосуються зобов'язань України у сфері європейської інтеграції; прав та свобод, гарантованих Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод; впливають на забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків; містять ризики вчинення корупційних правопорушень та правопорушень, пов'язаних з корупцією; створюють підстави для дискримінації.

Громадська антикорупційна, громадська антидискримінаційна та громадська гендерно-правова експертизи не проводились.

8. Прогноз результатів

Наслідком прийняття проекту акта стане підвищення ефективності державної політики у сфері національної пам'яті. Це, у свою чергу, сприятиме: зміцненню єдності Українського народу навколо спільного розуміння минулого та посиленню стійкості суспільства у протистоянні державі-агресору; подоланню

імперсько-тоталітарної спадщини в суспільній свідомості та зумовлених цією спадщиною розбіжностей в уявленнях про історичне минуле; усуненню впливів держави-агресора в інформаційній, освітній, культурній сферах України.

Проект акта не матиме впливу на ринкове середовище, забезпечення захисту прав та інтересів суб'єктів господарювання, громадян і держави; розвиток регіонів, підвищення чи зниження спроможності територіальних громад; ринок праці, рівень зайнятості населення; громадське здоров'я, покращення чи погіршення стану здоров'я населення або його окремих груп; екологію та навколишнє природне середовище, обсяг природних ресурсів, рівень забруднення атмосферного повітря, води, земель, зокрема забруднення утвореними відходами, інші суспільні відносини.

**Голова
Українського інституту
національної пам'яті**

Антон ДРОБОВИЧ

« ____ » _____ 2024 р.